

იდეოგრაფიული დაყოფა და ლექსიკის სისტემატიზაცია

ნებისმიერი ენის სიტყვები შეიძლება გავაერთიანოთ მათ მიერ გამოხატული აზრის მიხედვით და დავაჯგუფოთ ისინი რაიმე ცნებების საფუძველზე. სიტყვების ასეთი დაყოფა ცნებების, ჯგუფებისა და ლექსიკო-სემანტიკური ველების მიხედვით დიდი ხანია, ცნობილია. ლექსიკონებს, რომლებშიც ლექსიკური ერთეულები სისტემატიზირებულია განსაზღვრული თემების მიხედვით უწოდებენ იდეოგრაფიულს (თემატურს), ესპანური ტრადიციით – “Diccionarios Ideológicos”.

აზრობრივი ლექსიკური ურთიერთკავშირების შესწავლისას საყრდენს წარმოადგენს სემანტიკური ანუ ლექსიკური ველის ცნება, რომელშიც იგულისხმება კონკრეტული ენის ლექსიკური ერთეულების ერთიანობა, საერთო ინვარიანტული ცნებით (მნიშვნელობით). ასეთ ველში გამოსახულია ჩვენი სამყაროს განსაზღვრული “მონაკვეთი” და მეტად რელიეფურადაა გაშლილი ლექსიკური ერთეულების აზრობრივი თავისებურებები.

განზოგადებული ცნება (სემანტიკური უნიფიკატორი) ანუ ველის სახელი¹ მკვლევარების მიერ განისაზღვრება პრაგმატულ და სამეცნიერო მიზნებთან დამოკიდებულებით. ამიტომ ველების სახელები და მოცულობები განსხვავებულ სახელმძღვანელოებში შეიძლება არ ემთხვეოდეს ერთმანეთს, ხოლო ველების დამჯგუფებელ უნიფიკატორებს გააჩნდეთ განზოგადების განსხვავებული უნარი. მოცულობით დიდი ველი (მაკროველი) შეიძლება აერთიანებდეს რიგ მიკროველებს. ასე, მაგალითად, მაკროველი alimentación (კვება), რომელშიც შედის კვების პროდუქტების სახელები (pan, carne, leche, salmón, manzana, zanahoria და სხვ.), საჭმელების (sopa, olla, asado, biftec, guisado, tortilla და სხვ.), სასმელების (agua, té, vino, jugo, gaseosa და ა. შ.), სასადილო მოწყობილობები (tenedor, cuchillo, vaso, taza და ა. შ.), ჭამასთან დაკავშირებული ქმედებები (comer, beber, tomar, desayunar, cenar, probar, masticar, almorzar, digerir და ა.შ.) და სხვა. შეიძლება მინი ველებად დაიყოს უფრო ვიწრო ცნებების ნიშნების მიხედვით. მაგალითად, გამოვყოთ bebidas (სასმელები): agua, vino, cerveza, sidra, jugo, zumo, licor, gaseosa, vodka, crema და ა. შ.), ხოლო მათგან გამოვყოთ ქვეჯგუფები: bebidas alcohólicas (vino, cerveza, champaña, sangría, vodka, orujo, aguardiente, pacharán, chinchón,

¹ ველს, აგრეთვე, უწოდებენ: არქილექსემას, საკვანძო სიტყვას, ველის ცნებით ბირთვს, დეკომპოზიტს და სხვ.

coñac, guarapo, grog, chicha, etc.) და bebidas inalcóhólicas (gaseosa, limonada, horchata, chocolate, café, té, mate, zumo, naranjada, sorbete, etc).

ზემოთ ჩამოთვლილი სიტყვებიდან ბევრ მათგანს გააჩნია უნარი თავის მხრივ გახდეს ცნებების ველის კიდევ ერთი ბირთვი. მაგალითად, ისეთ ჩვეულებრივ სიტყვასთან, როგორცაა chocolate (სასმელი, კაკაო) შეიძლება სემანტიკურად დავაკავშიროთ ლექსიკური ერთეულები: chocolatero, molendero, chocolsmillar, molino, metate, refiandera, rollo, hataca, molinillo, etc., ხოლო chocolate-სთან (შოკოლადი) – caracas, pastilla de chocolate, ladrillo de chocolate, cacao, teobroma, teobromina, Guayaquil, piñole, bombón და სხვა.

ხულიო კასარესის იდეოგრაფიულ ლექსიკონში alimentación-ის მაკროველში გამოყოფილია კიდევ 58 საკვანძო სიტყვა, რომელთა ირგვლივ ჯგუფდება საკუთარი მიკროველები.

მოყვანილი მარტივი მაგალითებიც კი გვარწმუნებს იმაში, რომ ლექსიკური ველები წარმოადგენენ ურთიერთდაკავშირებულ სემანტიკურ სივრცეებს. ისინი წარმოქმნიან რთულ, განშტოებულ, ენის ლექსიკური ერთეულის ცნებითი კავშირების ურთიერთშეღწევად სისტემათა სისტემებს, რომლებიც განპირობებულია რეალური დამოკიდებულებებითა და მატერიალურ ობიექტებსა და სულიერ ყოფას შორის ერთობით. “ლექსიკონის ერთადერთი დანაწევრება სემანტიკურ ველებად არ არსებობს. ნებისმიერი სემანტიკური ველიდან, მეტ-ნაკლებად გრძელი ჯაჭვის შუალედური რგოლიდან, შეიძლება მოვხვდეთ ნებისმიერ სხვა ველში, ასე რომ ენის სემანტიკური სივრცე ამ მხრივ უწყვეტია”. ამით შეიძლება აიხსნას სიტყვის უნარი თავისი ერთ-ერთი მნიშვნელობით შევიდეს სხვადასხვა სემანტიკური იერარქიის რამდენიმე ლექსიკურ ველში. უნდა გვახსოვდეს, რომ სიტყვები პოლისემანტიკურია და ამიტომ თავისი განსხვავებული მნიშვნელობებით ისინი შეიძლება განლაგდეს ერთმანეთისაგან მეტად დაცილებული ცნებით ველებში.

სემანტიკური ველი ინარჩუნებს თავის ფარდობით ერთობას და მთლიანობას, პირველ რიგში იმიტომ, რომ მასში შემავალი სიტყვების მნიშვნელობებს გააჩნიათ რაღაც ცნებითი ჯაჭვი, რაღაც საერთო სემანტიკური კომპონენტი. ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში ასეთ უნიფიკატორს წარმოადგენდნენ ფარდობითობა კვებისა და სმის იდეასთან. თუმცა, ველების ერთობას აგრეთვე ხელს უწყობს შიდაენობრივი ურთიერთობები, სინონიმური, ანტონიმური და სხვა კორელაციები. მათ შორის ე.წ. ჰიპონიმური (hiponímico) და ჰიპერონიმური (hiperonímico) კავშირები - სწორედ ისინი წარმოადგენენ სემანტიკურ ველში სისტემური (პარადიგმატული)

ურთიერთობის ერთ-ერთ ძირითად ტიპებს. მარტივად რომ ვთქვათ, ეს არის სიტყვის მნიშვნელობებს შორის - სახეობა-გვარი და გვარი-სახეობა - ურთიერთობები, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ნებისმიერი სემანტიკური ველის ფორმირებაში.

ჰიპონიმები (hipónimo)¹ ეწოდება სიტყვებს, რომლებიც გამოხატავენ სახეობრივ ცნებას ჰიპერონიმთან (hiperónimo), ანუ გვარის ცნების აღმნიშვნელ სიტყვებთან მიმართებაში: pino, abeto, roble, sauce, encina, abedul, alcornoque, serbal, manzano, peral, etc. ყველა ესენი ჰიპონიმებია ჰიპერონიმ árbol-ის მიმართ. რასაკვირველია, დაპირისპირების ცნების დონის დამოკიდებულების მიხედვით, სიტყვა, რომელიც წარმოადგენს ჰიპერონიმს რომელიმე ცნების რიგის ჰიპონიმების მიმართ (თანაჰიპონიმები), შეიძლება თვითონ გახდეს ჰიპონიმი სხვა უფრო მაღალი სემანტიკური იერარქიის მქონეს მიმართ. მაგალითად, თითოეული თანაჰიპონიმიდან, რომელიც მიეკუთვნება ჰიპერონიმ ciencia-ს და ასახლებს სხვადასხვა მეცნიერულ დარგებს – matemáticas, astronomía, lingüística, filosofía, química, botánica.etc. შეიძლება გახდეს ჰიპერონიმი სხვა სემანტიკურ ჯაჭვში. მაგალითად, lingüística – ჰიპერონიმია, ისეთი მეცნიერული დარგების მიმართ, როგორცაა: gramática, fonética, fonología, lexicología, estilística, etimología, semasiología, etc.

ნებისმიერი სემანტიკური ველის ფარდობით ერთობას, აგრეთვე, ხელს უწყობს სიტყვის ლექსიკო-სემანტიკური განსაზღვრულობა, რომელიც შეუცვლელად ინარჩუნებს საკუთარ ლექსიკურ მნიშვნელობას და გრამატიკულ ხასიათს. სემანტიკური ველის სტრუქტურა, რომელსაც გააჩნია თავისი განზომილება, ცენტრი და პერიფერია, თავისი კავშირები მომიჯნავე ველებთან, საშუალებას იძლევა სემანტიკურ ველში ჩაერთოს სხვადასხვა მეტყველების ნაწილების სიტყვები, რომლებიც თავისი ნიშან-თვისებების შეუცვლელად ერთიანდებიან საერთო აზრობრივი კონპონენტის საფუძველზე.

გარე სამყაროს ურიცხვი ბუნებრივი და სოციალური ობიექტები, რომლებიც დაქვემდებარებულები არიან განსხვავებულ ურთიერკავშირებსა და ურთიერდამოკიდებულებებზე, შეიძლება დაჯგუფდნენ და სისტემატიზაციაში მოვიდნენ მიცნიერებასა და ყოფაცხოვრებაში განსხვავებული თვალსაზრისითა და განსხვავებული მიზნებისათვის. ამიტომ იდეოგრაფიული (ლექსიკო-სემანტიკური, ლექსიკო-წარმოდგენითი) კლასიფიკაციები და

¹ Hipónimo და hiperónimo - ბერძნული წარმოშობის სიტყვებია. პირველი მათგანი, ბერძ. hypo - ქვემოთ, ქვეშ და onyma - სახელი, მეორე - hyper -დან, - ზე, ზემოთ და onyma.

დაყოფები არაერთგვაროვანია. მსგავს კლასიფიკაციებში სიტყვების ცნებით სისტემატიზაციას თან ახლავს დიდი სირთულეები: სიტყვისა და მისი მნიშვნელობის განსაზღვრება, ცნებასა და ლექსიკურ მნიშვნელობას შორის კავშირების გააზრება, პოლისემიის, ომონიმიის, სინონიმიის ხასიათი და ა.შ. ენის ლექსიკური შედგენილობის დაყოფის მეთოდიკაზე არსებით გავლენას ახდენს აგრეთვე სისტემატიზატორების მეთოდოლოგიური შეხედულებები, მათი მსოფლმხედველობა, მეცნიერული თვალთახედვა. ამიტომ ი. ნ. კარაულოვი მართებულად წერდა, რომ “საკითხები, დაკავშირებული იდეოგრაფიული ლექსიკონის სტრუქტურასთან - ლექსიკის კლასიფიკაციაზე, სიტყვების დეფინაციაზე, ლექსიკონის ერთეულებს შორის სემანტიკურ კავშირებზე, - სცილდებიან ლექსიკოგრაფიის საზღვრებს, წარმოადგენენ წმინდა ლექსიკოლოგიურებს ანუ თვითონ ობიექტის სისტემურობის საკითხებს”.

ლექსიკაში ცნებითი და სემანტიკური ველების არსებობა საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, მაგრამ სემანტიკური ველების ინტერპრეტაციები და განსაზღვრებები მეტად განსხვავებულია.

სემანტიკური ველების შესწავლის ინტერესმა გარკვეულ წილად განსაზღვრეს ი. ტირის შრომები. მაგრამ პარადოქსი იმაში მდგომარეობს, რომ მისი “სემანტიკური ველის თეორია” ვერ გამოდგება ენის ლექსიკური შედგენილობის კონკრეტული კვლევისათვის, რადგან ის არ ითვალისწინებს ძირითად ლექსიკურ ერთეულს - სიტყვას. ამ ნეოჰუმბოლდტურ თეორიას სხვა არსებითი ნაკლოვანებების აქვს, რაც იმითაა განპირობებული, რომ ი. ტირი სუბიექტურად აშუქებდა ენის შინაგან ფორმას და მის კონკრეტულ ველებს.

ლექსიკა სისტემურია, მაგრამ მისი სისტემურობა განსხვავდება მორფოლოგიისა და სინტაქტის სისტემურობისაგან. ლექსიკის სისტემატიზაციას ახდენს ორი სახის ფაქტორი: გარეგანი (ექსტრალინგვისტური) და შინაგანი (ლინგვისტური, შიდაენობრივი). ამჟამად, ჩვენს ინტერესს პირველი ფაქტორი წარმოადგენს. ბუნებისა და საზოგადოების ყველა მოვლენას, რომელიც ადამიანის მიერაა გაცნობიერებული, გააჩნია თავისი სიტყვიერი სახელები. ისინი შეიძლება დავაჯგუფოთ რეალურ სამყაროში არსებული კავშირების, გაერთიანებების, შეუღლებებისა და ა.შ. მიხედვით. ცხოველთა და მცენარეების, ბუნებრივი მოვლენებისა და არაორგანული სამყაროს, ადამიანის მოქმედებებისა და საზოგადოებრივი მოწყობის სახელები, ნივთიერებების და მათი თვისებების, ყოფის საგნებისა და ტექნიკური ნაწარმის, აბსტრაქტული ცნებებისა და მითოლოგიური ობიექტების დასახელებები, ბიოლოგიის, ქიმიის, არქიტექტურის, ლინგვისტიკის და ა.შ. ტერმინები და სხვ. - ყველაფერი ეს შესაძლო ლექსიკური დაჯგუფებებია,

რომლებიც გამოხატავენ სინამდვილის სისტემურობას. ამიტომ აღნიშნულ დამხმარე სახელმძღვანელოში იდეოგრაფიული (სემანტიკური, ენობრივი) ველების ქვეშ იგულისხმება სიტყვების ჯგუფი, რომლებიც გაერთიანებული არიან მათი ლექსიკური მნიშვნელობების რაიმე ზოგად ცნებასთან კავშირის საფუძველზე, რომელიც გამოსახავს რეალური სინამდვილის ობიექტებისა და მოვლენების კავშირს. ყოველი ასეთი ველი მოიცავს და ასახავს ჩვენი სამყაროს განსაზღვრულ “მონაკვეთს”.

როგორც უკვე ითქვა, იდეოგრაფიულ კლასიფიკაციაში გამოსახება არსებული ობიექტებისა და მოვლენების არა მარტო რეალური კავშირები და დამოკიდებულებები, არამედ სიტყვების შემოთავაზებული ჯგუფების ავტორთა სუბიექტური თვალსაზრისიც, მათი სამყაროს ფილოსოფიური ხედვა. ამ დაჯგუფებებში ვლინდება კონკრეტული ენების სპეციფიკური თავისებურებებიც. თუმცა, “სამყაროს სურათები”, თითქოს აწყობილი ენის ლექსიკის კუბებისაგან, ძირითადად ემთხვევიან ერთმანეთს, რადგან მათ საფუძველში უდევთ ჩვენი გარემომცველი მსგავსი სინამდვილე, მაინც თითოეულ ენას სამყაროს დანაწევრებაში გააჩნია თავისი თავისებურებები. მაგ: სიტყვები ლურჯი და ცისფერი “ფარავენ” სინათლის სპექტრის იმავე ნაწილს, რასაც სიტყვა azul. ესპანურში ეს “სინამდვილის მონაკვეთი” სიტყვიერად არ დიფერენცირდება.

სიტყვაში დღე-ღამე გამოხატული ცნება ესპანურ ენაში გადმოიცემა veinticuatro horas სიტყვაშეერთებით, სიტყვა სოფელი გამოხატავს გლეხების პატარა დასახლებას, სიტყვა დაბა – დიდს. ესპანურში ასეთი დანაწევრება არ არის, სიტყვა aldea ეწოდება ნებისმიერ სასოფლო დასახლებას. ყოველ ენაში არის სიტყვების განსაზღვრული რაოდენობა, რომელიც ასახელებს რეალებს ანუ მატერიალური და სულიერი კულტურის საგნებს, რომლებიც დამახასიათებელია ამა თუ იმ განსაზღვრული ერისათვის: torero, banderilla, paella, gazpacho, fallas და სხვ. – ესპანურში; სამოვარი, მატრიოშკა, ბურაბი, კოლმეურნობა და ა. შ. – რუსულში; ჩოხა-ახალუხი, სალამური, ხარჩო და ა.შ. – ქართულში და ა.შ. ასეთი სიტყვები კონკრეტული ენების ლექსიკო-სემანტიკურ ჯგუფებს ანიჭებენ რაღაც თავისებურებას. თუმცა, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება შეცნობილი სამყაროს ლექსიკური დანაწევრების ნაციონალური თავისებურებების გაზვიადება. ასეთ გაზვიადებებს უკვე ჰქონდა ადგილი ლინგვისტიკაში, რასაც არასწორი შედეგები გამოუწვევია. საკმარისია, გავიხსენოთ ლ. ვაისგერბერის თვალსაზრისი ცნებაზე “ველი”, სეპირასა და უორფის ჰიპოთეზა და სხვა ნეოჰუმბოლდტიანების დოქტრინები. აღნიშნული ენათმეცნიერები თვლიდნენ, რომ არა მარტო ენის გარეგანი მხარე (ანუ მისი

ფომალური, ზეპირი და წერილობითი ორგანიზაცია) უნდა განიხილებოდეს როგორც უაღრესად ნაციონარული მოვლენა, არამედ მისი შინაგანი მხარეც, მისი სემანტიკური შინაარსი. ამასთან, კონკრეტული ენის სემანტიკა - მათი აზრით, განსაზღვრავს ან ენის მატარებლის აზროვნებასაც, მისი რეალობის აღქმას და ქმნის “სამყაროს სურათს” ამ ადამიანის შეგნებაში.

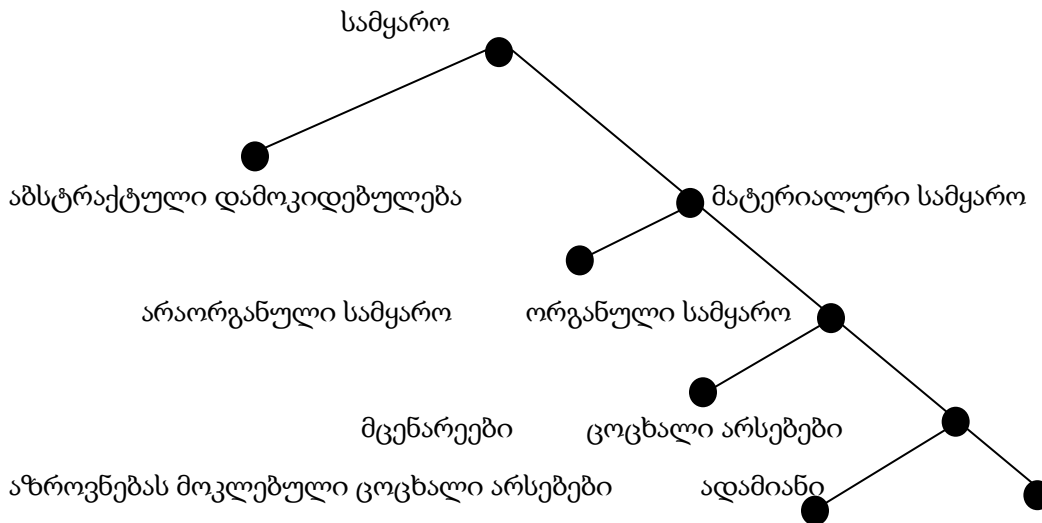
ვაისგერბერი განასხვავებდა ორ ცნებას: სამყარო და სინამდვილე. სინამდვილე – ეს არის ის, რაც არსებობს ჩვენი შეგნების გარეთ. სამყარო – ეს არის ენაში გამოხატული სინამდვილის სუბიექტურ-ნაციონალური სახე. თითოეულ ნაციონალურ ერთობას თავისი სამყარო გააჩნია. სწორედ ის წარმოადგენს ამა თუ იმ ეროვნული ენის მატარებლისათვის ჭეშმარიტ რეალობას. ამ ენობრივ სამყაროშია თვითმყოფადობა. ენაზე მსგავსი ფილოსოფიური წარმოდგენა ჰქონდარ ამერიკელ ლინგვისტებსაც – ე. სეპირს და ბ. უორფს. სამამულო ენათმეცნიერება გამოდის იქიდან, რომ ენა არის პრაქტიკული, ჭეშმარიტი შეგნება. აზროვნების ფიზიოლოგიური და ლოგიკური კანონები მთელი კაცობრიობისათვის საერთოა. მაგრამ, ენა არსებობის კონკრეტული (და არა აბსტრაქტული) მატერიალური ფორმაა და აზროვნების გამოხატვა ეროვნული საკუთრებაა. აზროვნების პროცესში (ცნებებში, თეორიებში, მსჯელობებში და ა.შ.) სრულად ასახული ობიექტური სამყარო, განსხვავებულ ხალხებში “სამყაროს ეს სურათი” უმეტესწილად დაემთხვა ერთმანეთს. შეიძლება ვთქვათ, რომ აზროვნება შინაარსით ზოგადსაკაცობრიოა, ფორმით კი – ეროვნული.

გ. მაიერის სქემა: I - არაორგანული სამყარო, ნივთიერება; II - მცენარეთა და ცხოველთა სამყარო, ადამიანი (ფიზიკური არსი); III - სივრცე, მდგომარეობა სივრცეში, ფორმა; IV - სიდიდე, მასა, რიცხვი, ხარისხი; V - არსებობა, დამოკიდებულება, მიზეზობრიობა; VI - დრო; VII - სინათლე, ფერი, ბგერა, ტემპერატურა, წონა, მდგომარეობა, ყნოსვა, გემო (ანუ ის, რაც შეიძლება შევიგრძნოთ, ხილული და ცხადი); VIII - მოძრაობა; IX - სურვილები და ქცევები; X - შეგრძნებები; XI - გრძნობები, აფექტები, ხასიათის თვისებები; XII - აზროვნება; XIII - ნიშნები, ცნებები, ენა; XIV - დამწერლობა, ცოდნა (მეცნიერება); XV - ხელოვნება; XVI - საზოგადოება და საზოგადოებრივი ურთიერთობები; XVII - ხელსაწყოები (ინსტრუმენტები), ტექნიკა; XVIII - მეურნეობა; XIX - სამართალი, ეთიკა; XX - რელიგია, ზებუნებრიობა.

მატერიალური სამყაროს ერთიანობა და ადამიანების საზოგადოებრივ პრაქტიკაში მსგავსება მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ იდეოგრაფიული ლექსიკონების ზოგადი და კერძო სემანტიკური მოდელების შექმნაში. მაგალითების სახით მოვიყვანთ სამყაროს სურათის ცნების

ორ ზოგად სქემას. მათგან ერთ-ერთის შემქმნელია მაიერი და ასახულია კარაულოვის გამოკვლევებში, მეორე შემოთავაზებულია ვ. ვ. მორკოვიჩის მიერ.

ვ. ვ. მორკოვიჩის სქემა:

მოყვანილი სქემები მოიცავს სრულ აზრობრივ კონტინუუმს, გაცნობიერებულს ადამიანის მიერ და დაფიქსირებულს ენების ლექსიკაში. მსგავსი სქემების ანალიზს დავუბრუნდებით ხ.კასარესის და მ. მოლინიერის ესაპნრუი ლექსიკონების განილვისას.

დანიშნულების მიხედვით იდეოგრაფიული ლექსიკონების ჩვეულებრივ სამი ტიპის ქვედანაყოფად იყოფა: 1. იდეოგრაფიული ტეზაურუსები, რომლის შემდგენლებიც ამოცანად ისახავენ იდენტიფიკაციას და ენის ლექსიკაში წარმოდგენილ ცნებათა ჯგუფების შემდგომ რაციონალურ კლასიფიკაციას; 2. ანალოგიური ლექსიკონები, რომლებშიც “სიტყვა-ცენტრების” (არქილექსემები) ანბანის რიგის მიხედვით გაერთიანებულია ლექსიკო-სემანტიკური ჯგუფები; 3. სასწავლო თემატიკური ლექსიკონები, რომლებიც კონკრეტული სასწავლო მიზნებიდან გამომდინარე, სემანტიკური მსგავსების მიხედვით აჯგუფებს ლექსიკურ ერთულებს.

ამჟამად, დადგა საკითხი შეიქმნას სინთეტური ლექსიკონი, რომელშიც გამოხატულებას ჰპოვებს ერთის მხრივ, სიტყვების პრაგმატიკული დაჯგუფებები, ხოლო მეორეს მხრივ, საკმაოდ რთული ინფორმაცია მათი შეთანხმებების თავისებურებების შესახებ. ამგვარ ლექსიკონში გაერთიანდებოდა ლექსიკის ცნებითი დაყოფა ლექსიკო-სემანტიკური სიტყვაშეთანხმებების განმარტებით.

თუმცა, სიტყვების თემატიკური კლასიფიკაციები ჯერ კიდევ II საუკუნეში არსებობდა. პირველ მეცნიერულ დასაბუთებულ მსგავსი ტიპის ლექსიკონად მიჩნეულია ინგლისელი

ლინგვისტის პიტერ მარკი როჟეს ტეზაურუსი. მან შეადგინა ინგლისური სიტყვების ცნებითი შინაარსის თავისი ლოგიკო-ფილოსოფიური სქემა. ის თვლიდა, რომ სიტყვების კლასიფიკაციაში მოყვანა მნიშვნელობის მიხედვით შეუძლებელია მანამ, სანამ საკმარისად არ იქნება შესწავლილი და ორგანიზებული ამ სიტყვებით დასახელებული სინამდვილის ობიექტები. ამიტომ, პირველ რიგში მან ინგლისური ენის ცნებითი ველი დაანაწევრა ოთხ დიდი კლასად: აბსტრაქტული დამოკიდებულებები, სივრცე, მატერია და სული (გონება, ნებისყოფა, გრძნობები). შემდგომში ეს კლასები იყოფა მთელ რიგ გვარებად, რომლებიც თავის მხრივ იყოფა განსაზღვრული რიცხვის სახეობებად. თითოეულ სახეობაში შედის დანომრილი ჯგუფები. ეს ჯგუფები (სულ მათი რაონემობა 100-ია) აღინიშნება საკმაოდ ფართო სემანტიკის მქონე სიტყვებით, რაც იმის საშუალებას იძლევა, რომ მათში გაერთიანდეს ანალოგიური მნიშვნელობების მქონე სიტყვების მთელი სერია.

როჟეს ნაშრომმა სტიმული მისცა იდეოგრაფიული ლექსიკონების შედგენას სხვა ქვეყნებშიც, კერძოდ, ესპანეთში. როჟეს სქემის საფუძველზე ესპანელებმა ედუარდო ბენოტმა (1889 წ.) და შემდგომში, ნ. სამპერამ (1912 წ.) შეადგინეს და გამოსცეს განხილული ტიპის ლექსიკონები. თუმცა, ესპანური იდეოგრაფიის მწვერვალად მაინც ხულიო კასარესის “იდეოლოგიური ლექსიკონი” ითვლება. ცნობილი ესპანელი ლინგვისტის ეს ნაშრომი გამოდის ნაციონალური ჩარჩოებიდან და შეაქვს დიდი წვლილი მსოფლიო ლექსიკოგრაფიულ პრაქტიკაში. ხულიო კასარესმა შეადგინა ლექსიკონის ასახული მოდელი, რომელშიც შეთავსებულია ორი ლექსიკოგრაფიული პრინციპი: “ცნებიდან სიტყვისაკენ” და “სიტყვიდან ცნებისაკენ”. მან ლექსიკონი სამ ნაწილად დაჰყო: სინოპტიკური, ანალოგიკური და ანბანური. პირველ მათგანში მოცემულია ესპანური ლექსიკონის ზოგადი კლასიფიკაცია ცნებით კლასებად.

ბ. კასარესი მიზანშეწონილად თვლის, გამოყოს 38 ცნებითი კლასი. თავის მხრივ, თითოეულ კლასს იგი ჰყოფს ცნებით ჯგუფებად, რომლებიც დასათაურებულია საკვანძო სიტყვა-ცნებით. სულ ასეთი 2 000 ჯგუფია. მათი სია (ჩამონათვალი) მოჰყვება იდეოგრაფიული კლასიფიკაციის ზოგად სქემას. მაგალითად, #18 ცნებით კლას “forma” - ში შედის შემდეგი მნიშვნელობის ჯგუფები:

Forma, figura, deformidad

Aspecto

Proporción – desproporción

Belleza- fealdad

Elegancia –inelegancia

ანალოგიურ ნაწილში ანბანის მიხედვით მოცემულია ყველა 2 000 ცნებითი ჯგუფის სასათაურო სიტყვა, ფრჩხილებში კი მითითებულია ცნებითი კლასის ნომერი. თითოეული სასათაურო სიტყვის ქვეშ მოყვანილია ესპანურ ენაში ამ ცნებით დომინანტს მიკუთვნებული სიტყვები. მაგ: სასათაურო სიტყვა *derechura*-ს ქვეშ მოყვანილი იქნება *derechura*, *derechera* და კიდევ 43 სიტყვა და გამოთქმა. ხოლო დომინანტი *curvatura*-ს ქვეშ მოყვანილია – *curvatura*, *redondez*, *esfera* და კიდევ 177 სიტყვა და 7 სირტყვაშეთანხმება.

ანბანური ნაწილი (დაახლოებით 80 000-მდე სიტყვა) წარმოადგენს თანამედროვე ესპანური ენის განმარტებით ლექსიკონს, რომელსაც დამატებული აქვს მითითებები იდეოლოგიური ლექსიკონის ანალოგიური ნაწილის სასათაურო სიტყვებზე.

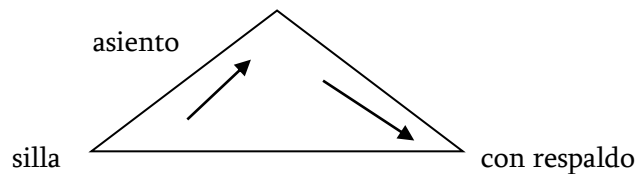
რასაკვირველია, ხ. კასარესის ლექსიკონიც არ არის უნაკლო. მის სინოპტიკურ ნაწილში, გ. ვ. სტეპანოვის მართებული შენიშვნით, “სიტყვები განლაგებულია არა იმდენამ საგნებისა და მოვლენების კავშირების მიხედვით, რამდენადაც ინდივიდისათვის დამახასიათებელი ჩვეული ასოციაციებისა და წარმოდგენების პრინციპით, რაც წინააღმდეგობაში მოდის მეცნიერულ წარმოდგენასთან საგნებისა და მოვლენების კავშირებსა და ურთიერთმოქმედებასთან”. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ ის ფაქტი, რომ კასარესის კლასიფიკაციაში პირველი ადგილი უჭირავს ცნებას “ღმერთი”. ამაში ვლინდება ესპანელი მეცნიერის მსოფლმხედველობა, მისი კათოლიკურ სოციალურ წრესთან მიკუთვნება. მაგრამ საინტერესოა, რომ რეალური სინამდვილე მეცნიერის რელიგიურ რწმენაზე ძლიერი აღმოჩნდა. ცნება “საწყისის საწყისი წარმოქმნის განშტოებას, რომელიც ობიექტურად აღარ ვითარდება ლექსიკის დანაწევრების სქემით. ობიექტური ცენტრალური ადგილი კასარესის სქემაში უჭირავს ცნება “ადამიანს”. ხ. კასარესთან სწორედ “ადამიანია მოთავსებული გარე სამყაროს ცენტრში და მასთან დაპირისპირებული, ჰყოფს მის გარემომცველ “ნივთიერ” სამყაროს რამდენიმე შედარებით ჰომოგენურ ზონებად”.

ესპანურ ფილოლოგიაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მარია მოლინერის ორტომეულ ლექსიკონს. მისი ნაშრომი ნამდვილად იმსახურებს შექებას. მან შეადგინა ახალი ტიპის ფუნდამენტური ლექსიკონი, რომელიც “წარმოადგენს განმარტებითი ლექსიკონის ორიგინალურ შერწყმას იდეოგრაფიულთან”. ანბანის მიხედვით დალაგებული სტატიები შეიცავენ არა მხოლოდ ლექსიკურ დეფინაციებს და ლექსიკური ერთეულების გრამატიკულ, სტილისტურ და ეტიმოლოგიურ დახასიათებებს, არამედ გვამღევენ ცნობებს მთავრულ

სიტყვაშეერთებაზე, მათი სინონიმებისა და მასთან წარმოქმნილი ფრაზეოლოგიზმების სიას, აგრეთვე, სემანტიკურად მომიჯნავე სიტყვების ჩამონათვალს, რომლებიც არსებითად წარმოადგენენ მთავრული სიტყვის ცნების მიკრო სივრცეს.

მარია მოლინერს არ მოჰყავს ლექსიკური “სამყაროს სურათის” გამომხატველი სინოპტიკური სქემა. მისთვის მნიშვნელოვანი იყო ცნების სახეობრივი და გვარობრივი ურთიერთკავშირების მექანიზმის განსაზღვრა, ზოგადის, თავისებურისა და კერძოს შეფარდება. მისი აზრით, ამ პარამეტრების ცოდნა ლექსიკურ დეფინაციებს უფრო ზუსტს ხდის. ამიტომ, ის მხოლოდ ლექსიკური კონუსის ნაწილობრივი სქემით (esquema parcial del cono léxico) კმაყოფილდება.

სქემაზე ნაჩვენებია განსაზღვრული სიტყვის, გვარობრივი ცნებისა და დიფერენცირებული ნიშნის სამმაგი ურთიერთკავშირი. წარმოიქმნება თავისებური “მსაზღვრელი სამკუთხედები” (triangulo definitorio); დეფინაციის დროს საზღვრული სიტყვა შეეფარდება გვარობრივ ცნებას და შემდეგ მითითებულია დიფერენციალური ნიშანი, რომელიც აფიქსირებს საზღვრული სიტყვის განსხვავებას გვარობრივი ცნებისაგან. მაგალითად:

ამ სქემით “სკამი” “ზურგიანი საჯდომია”. მსგავსი განსაზღვრების იდეა არ არის ახალი. კლასიკურ ლოგიკაში ცნობილი იყო ე.წ. მაკლასიფიცირებელი დეფინაცია. ისიც ასევე გამოდიოდა უახლოესი გვარისა და სახეობის განსხვავებიდან. თუმცა, ჩვენთვის მნიშვნელოვანია ის, რომ ურთიერთდაკავშირებული “მსაზღვრელი სამკუთხედები” შეადგენენ “ლექსიკურ კონუსს”, რომლის წვერო მომდინარეობს ცნებიდან – “ყველა არსებული”, “ყოფა” (ente, ser...). საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ ფრაგმენტს “ლექსიკური კონუსის” ნაწილობრივი სქემიდან: ente – არსებული, ser – ყოფა, ყოფიერება, cosa - ნივთი, objeto - საგანი, lo que – ის, რაც.

ბ. კასარესისაგან განსხვავებით, რომელიც სინოპტიკურ სქემას აგებდა ანტროპოცენტრულ საფუძველზე, მ. მოლინერმა სიტყვებით გადმოცემული ცნება აიყვანა გლობალურ აბსტრაქციამდე – “ყველა არსებული” და განიხილა იგი, როგორც მატერიალური. მასთან ცენტრალური “მსაზღვრელი სამკუთხედი” ასე გამოიყურება:

განხილულ ლექსიკონს თავისი ნაკლოვანებებიც აქვს, მაგრამ სწორედ მოლინერისა და კასარესის შრომები მეტყველებენ ესპანეთში ლექსიკონის განვითარების მაღალ დონეზე. ენის გარეშე ლექსიკის სემანტიკის ცნების შესწავლის ინტერესი შედგომში უფრო გაიზრდება, რაც დაკავშირებულია თეორიის სრულყოფისა და ლექსიკონების შედგენის პრაქტიკაში ახალი სახეობების გამოჩენითა და ლექსიკოგრაფიაში ელექტრონულ-გამოთვლითი ტექნიკის შემოღებით.